

Savaşın beş kuralı vardır: Ölçme, değerlendirme, hesaplama, kıyaslama ve zafer.

Mevzi ölçmeyi, ölçme değerlendirmeyi, değerlendirme hesaplamayı, hesaplama kıyaslamayı, kıyaslama ise zaferi doğurur.

Sun Tzu

HÜRMÜZ BOĞAZI DENİZ TRAFİĞİNE KAPATILABİLİR mi?

1. GİRİŞ

İran, coğrafi olarak güneybatı Asya'da yer almakla birlikte Orta Doğu olarak adlandırılan coğrafyanın en önemli aktörlerinden biridir. 20'nci yüzyılın başından itibaren zengin petrol kaynaklarıyla yeni bir jeopolitik önem kazanan İran, İkinci Dünya Savaşı'nda büyük güçlerin çatışmalarının yaşandığı coğrafyaların başında gelmiş ve savaş sonrasında da aynı güç odaklarının ilgisini üzerine çekmeye devam etmiştir. Kaçar Hanedanı'ndan sonra Pehlevi

Hanedanı'nın yönetime gelmesi ile birlikte, 20'nci yüzyılın başında başlayan modernleşme çabaları ve petrol sebebiyle Batı ile geliştirilen ekonomik ilişkiler, gelenekçi yapıların toplum üzerindeki yaygın ve yönlendirici etkisi, İran'ı kargaşalar ve zaman zaman iç hâkimiyet mücadeleleri yaşanan bir ülke hâline getirmiştir. 1970'li yıllarda Orta Doğu'nun en güçlü ve modern ordusunu inşa etmeyi başaran İran, nükleer silahlara sahip olmak için girişimlerde bulundu. Petrol gelirlerinin halka

yansımamasından dolayı başlayan ve mollaların da katkılarıyla gittikçe artan huzursuzluk, alınan tedbirlere rağmen İran Şahı tarafından engellenemedi ve İran'da rejim değişikliği, oldu. 1979 yılında İran'da gerçekleşen rejim değişikliği, İran'ı bir başka mecraya sokmuş ve petrole olan ilginin artması, onun bölgesel oyunculuk perspektifini artırmıştır. Özellikle son 30 yılda İran, Orta Doğu coğrafyasının söz sahibi aktörlerinden biri hâline gelmiş, güçlü devlet geleneğinin sağladığı temel yapı ile içindeki

toplumsal kırılma noktaları da bugüne kadar yönetmeyi başarabilmiştir. İran, tespit edilen dünya enerji rezervleri bakımından petrolde dünyanın dördüncü, doğalgazda ise ikinci en büyük rezervlerine sahiptir¹ ve dünya enerji sektöründe söz sahibi ülkelerin başında gelmektedir. İranla birlikte diğer Körfez ülkeleri (Bahreyn, İran, Irak, Kuveyt, Katar, Suudi Arabistan, BAE) dünya petrolünün yaklaşık olarak % 30'unu üretirken; 790 milyar varillik bir petrol rezervine ve 2.766 trilyon feet küp (yaklaşık 80 milyar

M³) doğalgaz rezervlerine sahiptir². İran, coğrafi bakımdan Orta Asya, Orta Doğu, Hint Okyanusu ve Basra Körfezi'ni kontrol etme imkânlarına sahiptir. İran, tarihi bakımdan da dünyanın en eski medeniyetleri arasında yer almakla birlikte köklü bir devlet geleneği olan ülkedir. İran Devleti, dış politikasında karşılaştığı sorunları/zorlukları yenmek ve/veya batılı devletlere isteklerini yaptırabilmek, uygulanmakta olan ambargoyu hafifletmek için sık sık Hürmüz Boğazı'nı kapatma, deniz trafiğini sekteye uğratma, bölgeyi güvenlik bakımından gerginleştirmekle tehdit etmektedir³.

2.HÜRMÜZ BOĞAZI

İran İslam Cumhuriyeti ile Umman Devleti arasında yer alan Hürmüz Boğazı, Basra Körfezi'ni açık denizlere bağlayan, Basra Körfezi'nden çıkarılan petrol ve doğalgazın dünya pazarlarına ulaşmasını sağlaması bakımından dünyanın en önemli suyollarının başında gelmektedir. Dünyada gemi trafiğini kontrol eden belli başlı düğüm noktaları bulunmaktadır. Dünyada günlük tüketimi 88,9 milyon varil kadar⁴ olan petrolün çoğunluğu, Orta Doğu ülkelerinde üretilmekte ve tüketim noktalarına bazı

önemli deniz trafik noktalarından taşınarak ulaşmaktadır. Bunlar; Hürmüz Boğazı, Malaga Boğazı, Babülmendeb Boğazı, Süveyş Kanalı, Türk Boğazları (İstanbul ve Çanakkale), Cebelitarık Boğazı, Panama Kanalı ve Danimarka Kanalı'dır. Bahse konu boğaz ve kanallardan geçen petrol miktarı, çizelgede gösterilmiştir⁵. Basra Körfezi'ni açık denizlere bağlayan Hürmüz Boğazı, ortalama 30 mil genişliktedir, ve en dar yeri 21 mil kadardır. Basra Körfezi, Şatt-ül Arap Nehri'nin mansabından itibaren 989 Km. uzunlukta ve 251.000 Km² yüzölçümüne sahiptir. Basra Körfezi ve Hürmüz Boğazı, genel olarak sığ sular olup körfezin derinliği, 50-90 M. arasında değişmektedir ve en derin yeri Abu Musa Adası yakınlarında 126 M. kadardır⁶. Basra Körfezi ve Hürmüz Boğazı'nın ve Basra Körfezi'nin derinliğinin az olması nedeniyle büyük tonajlı gemilerin seyrüseferi, belirli rotaya tabi olmakta ve bu husus gemilerin belirli bölgelere kanalize olmalarından dolayı, İran'ın askeri tedbir almada yararına gelmektedir. Özellikle Basra Körfezi'ndeki derinliği diğer bölgelere göre daha fazla olan yerlerin İran kıyılarına yakın olması; İran'ın seyrüseferi engelleme çabalarına olumlu imkânlar sağlarken; büyük

tonajlı gemilerin trafiğini, menfi etkiler. Basra Körfezi'ne sahildar olan ülkelerin (Suudi Arabistan, Birleşik Arap Emirlikleri, Bahreyn, Katar, Kuveyt, Irak ve İran) ticari yolu, Hürmüz Boğazı'na tabidir. Hürmüz Boğazı'nın kapanması durumunda bu ülkelerin dış ticareti, büyük ölçüde sekteye uğrayacak, bölgeden elde edilen petrol ve doğalgazın dünya pazarlarına ulaşması engellenecek ve ekonomik kriz yaşanacaktır. Hürmüz Boğazı'nda gemilerin emniyetli şekilde seyrüsefer yapabileceği aralarında iki(2) millik tampon bölge bulunan iki(2) mil genişliğinde Basra Körfezi'ne giriş ve iki(2) mil genişliğinde ise Basra Körfezi'nden çıkış kanalı(rotası) bulunmaktadır. Hürmüz Boğazı her ne kadar en dar yerinde bile 21 mil kadar genişlikte olsa bile gemi trafiği altı(6) millik bir bölgeden yapılabilmektedir. İran'ın iddialarına göre; Hürmüz Boğazı uluslararası su olmayıp, 21 millik genişliğin 10,5 millik kısmı İran'ın 10,5 millik kısmı ise Umman Devleti'nin karasuları kapsamındadır⁷. Uluslararası yasalara göre bu tip boğazlar sahildar devletin denetimi altındadır. Sahildar devlet, deniz yatağı, hava sahasında da egemenlik hakkına sahiptir. Basra Körfezi'nin çıkış kapısı olan Hürmüz

Boğazı, aşağıdaki hususlardan dolayı benzeri olmayan bir su geçiş yoludur:

- Hürmüz Boğazı, Basra Körfezi'ne sahildar olan yedi (7) ülkenin açık denizlere ve uluslararası sulara ulaşmak için kullandığı tek su yoludur.
- Hürmüz Boğazı'ndan ortalama her 10 dakikada bir büyük tonajlı petrol tankeri geçmektedir.
- Basra Körfezi'nden çıkarılan petrol ve doğalgazın % 90 kadarı gemilerle Hürmüz Boğazı'ndan açık denizlere veya dünya pazarlarına taşınmaktadır.
- Dünya petrol ihtiyacının yaklaşık % 40 kadarı Basra Körfezi'nden karşılanmaktadır.
- Basra Körfezi'ne sahildar ülkelerin ithal ettikleri her türlü ticari malın deniz yolu ulaşımı Hürmüz Boğazı'ndan geçmek zorundadır.
- İran'ın gerek petrol tesisleri ve gerekse ticari limanları Hürmüz Boğazı'nın batısında bulunmaktadır. Boğaz'ın kapatılmasından İran da etkilenecektir.
- Dünyadaki enerji talepleri dikkate alındığında; 2030 yılında Hürmüz Boğazı'ndan geçmesi tahmin edilen petrol miktarının günlük 28,1 milyon varil/gün

olacağı değerlendirilmektedir⁸. Hürmüz Boğazı'na sahil devlet olan İran'ın, diğer sahil devlet Oman ile birlikte, Boğaz üzerindeki kontrolü ve hâkimiyeti hususunda karasuları, kanallar ve boğazlardan geçişi düzenleyen uluslararası hukuk düzenlemeleri olduğunu da hatırlatmak gerekir⁹. Bu bağlamda, Hürmüz Boğazı'ndan geçişleri ilgilendiren iki temel uluslararası hukuk düzenlemesinden bahsedebiliriz. Bunlardan ilki, 1958 Cenevre Karasuları ve Bitişik Bölgeler Sözleşmesi (KBBS) ve ikincisi de 1982 tarihli BM Deniz Hukuku Sözleşmesi'dir (BMDHS). İran, 1982 tarihli sözleşmeyi imzalamış ancak meclis onayından geçirmemiştir ve doğal olarak yasal herhangi bir yükümlülüğü bulunmamaktadır. 1958 tarihli Sözleşmesi'nin 14'üncü maddesi ile 1982 Sözleşmesi'nin 17'nci maddesi karasularından "zararsız geçiş" ile ilgilidir. Bu maddelere göre; "denize kıyısı olsun veya olmasın tüm devletlerin gemileri karasularından zararsız geçiş hakkına sahiptir. Bu sözleşmelerdeki düzenlemeye göre, sahil devletinin barışına, düzenine ve güvenliğine zarar verecek şekilde olmadığı sürece geçiş zararsızdır. Ayrıca 1958 Sözleşmesi'nin 15'inci maddesi ve 1982 Sözleşmesi'nin

24'üncü maddesi, sahil devletinin karasularında zararsız geçişe engel olmaması gerektiğini de belirtmektedir. 1958 tarihli Sözleşmenin 16'ncı maddesi ve 1982 tarihli Sözleşmenin 25'inci maddesi de sahil devletine tanınan geçişe müdahale etme veya durdurabilme hakkını düzenlemiştir ve bazı koşullara bağlamıştır. Buna göre "Sahil devleti zararsız geçişi, güvenliği için kesin bir zorunluluk varsa, durdurma usulüne uygun olarak ilan edildikten sonra yürürlüğe girmek koşuluyla, yabancı gemiler arasında fark gözetmeksizin, karasularının ancak belirli bölgelerinde ve geçici bir süre durdurabilir". 1958 tarihli Sözleşme'de, zararsız geçişin hangi hâllerde ortadan kalkacağına ilişkin objektif kriterler saptanmadığından sahil devletine bu hususta fazlasıyla takdir hakkı tanınmış, diğer taraftan karasularından geçen gemilerin hangi hallerde zararsız geçişi ihlal edecekleri de belirtilmemiştir. 1982 tarihli Sözleşme'de ise bu durum giderilmeye çalışılmış ve 19'uncu maddenin ikinci fıkrasında zararsız geçişi ihlal eden ve geçişi zararlı hâle getirecek olan eylemler açık bir şekilde sıralanmıştır. 1982 tarihli Sözleşme'yi İran onaylamadığı hâlde, prensipte bu sözleşmeye bağlı hareket

etmekte ve bu Sözleşme ile getirilen "transit geçiş" hakkının sadece bu sözleşmeyi onaylayanlar açısından geçerli olabileceğini kabul etmektedir. Bu durumda İran perspektifinden bakıldığında; 1982 tarihli Sözleşme'yi onaylamayan ABD için bu hak, geçerli olmamaktadır. Savaş gemilerinin karasularından zararsız geçiş hakları konusunda gerek 1958 tarihli Sözleşme gerekse 1982 tarihli Sözleşme'de bu konuya ilişkin açık bir düzenleme mevcut değildir. İran açısından ise deniz birliklerinin karasularından geçişleri önceden bildirim şartına bağlıdır ve zararsız geçiş için gerekli olan koşullara tabidir. 1982 tarihli Sözleşme'nin 37'inci maddesinde "açık denizin veya bir münhasır ekonomik bölgenin bir bölümü ile açık denizin veya bir münhasır ekonomik bölgenin diğer bölümü arasında uluslararası seyrüsefer için kullanılan boğazlara uygulanacağı" ifade edilirken, 38'inci madde de ise; "boğazlarda bütün gemiler ve uçaklar bir engelleme olmaksızın transit geçiş hakkından yararlanırlar" hükmü bulunmaktadır. Diğer taraftan İranlı yetkililer "bütün yabancı savaş gemilerinin Hürmüz Boğazı'ndan geçmek için izin almaları gerektiğini" iddia etmektedirler¹⁰.

3. BORU HATLARI

Hürmüz Boğazı'na alternatif bazı boru hatları olmakla birlikte kapasite bakımından yeterli olmadığı gibi bazı boru hatları düşük kapasite ile kullanılmakta ve bazıları ise kullanılmamaktadır. Ayrıca mevcut boru hatlarının bağlı olduğu limanların destekleme imkânlarının da yeterli olmadığı düşünülmektedir.

- Hürmüz Boğazı'na alternatif güzergâhlardan en önemlisi Abqaiq-Yanbu hattıdır. Suudi petrolünü taşıyan bu hat, 5 milyon varil/gün kapasitelidir.
- Ayrıca Yanbu limanına 290.000 varil/gün kapasiteli sıvılaştırılmış doğal gaz taşıyan botu hattı da bulunmaktadır.
- Kerkük-Ceyhan boru hattı, düşük kapasite ile çalıştırılmaktadır.
- Stratejik boru hattı (Irak'ın güneyinden Kerkük'e petrol taşıyan 1,4 milyon varil/gün kapasiteli hat), tamir edilmesi gerektiğinden kullanılmamaktadır.
- Irak-Suriye-Lübnan boru hattı (700.000 varil/gün kapasitesinde) kullanılmamaktadır.
- Irak-Suudi Arabistan (IPSA) boru hattı, 1.64 milyon varil/gün kapasitelidir ve kullanılmamaktadır.

- Abudabi-Fujairah hattı, 2012 yılında hizmete girmiştir ve 1,8 milyon varil/gün kapasite ile hizmet vermektedir¹¹.

4. İRAN'DA İÇ DİNAMİKLER VE KARAR ALMA SÜRECİ

a. Siyasi Yapı: İran siyasal sistemi; İslami esaslara dayalı demokratik usullerle yönetildiği iddia edilmekle birlikte, dini liderlerin kararlarına bağlıdır. Dini liderlik devlete ait politik ve atamalı bütün pozisyonları kontrol ettiği gibi din adamlarından oluşan gayri resmi karar verme mekanizması da resmi bürokrasiye hakimdir.

İran'da Meclis üyeleri, devlet başkanı, uzmanlar meclisi ve 30 eyaletteki yerel yöneticiler seçimle işbaşına gelirler. İran'da bütün otorite "velayet-i fakih¹²" adı altında dini liderdedir. Şii siyasal düşüncesine göre siyasi ve dini otorite Hz. Ali'nin soyundan gelen imamlara aittir. Ancak 1970'lerde Humeyni, "vilayet-i fakih" teorisiyle siyasal otoritenin din adamlarının kontrolünde olması gerektiğini ileri sürmüştü ve 1979 yılında da iktidara geldiği zaman uygulamaya koymuştur. Koruyucular Konseyi ve Uzmanlar Meclisi'ndeki din adamları, gerek rolleri gerekse güçleri gereği sisteme bağlıdırlar.

b. Ekonomik Yapı: İran ekonomisi, etkin olmayan bir özel sektör ile devlet kontrolünde büyük ölçüde petrole de devlet teşekküllerinin hakim olduğu sistemdir. Fiyat kontrolü, sübvansiyonlar ve katı politikalar özel sektörün gelişmesini engellemektedir. Özel sektör, küçük çaplı işletmeler, tarım, bazı imalat ve hizmet sektöründedir. Karaborsa ve rüşvet yaygındır. En kapsamlı ekonomik reform 2007 yılında akaryakıtta uygulandı ve akaryakıt karneye bağlandı. Enflasyon 2012 yılında %27,1 oranında olmuştur. İran'da işsizlik 2012 yılında %15,5 dolaylarındadır. İran'da 2012 yılı itibari ile gayri safi hasıla (GDP) 548,9 milyar \$ ve kişi başına düşen gelir 13.300 \$ olarak gerçekleşmiştir. (bu miktar 2010 yılında 13.500 \$'dır) ülke ekonomisinin %11,3'ü tarım, %37,6'sı sanayi ve %51 kadarı da hizmet sektörüdür. 27,05 milyonluk iş gücünün %25'i tarımda, %31'i sanayide %45'de hizmet sektöründe istihdam edilmektedir. İran halkının yaklaşık % 19 kadarı fakirlik sınırının altındadır¹³.

c. Askeri Karar alma süreci: İran'da diğer bir husus ise güvenlikle ilgili karar alma sürecidir. İran'ın güvenlik ve askeri güçlerinin liderleri hükümet içerisindeki resmi ve gayri resmi yapılanmadaki

karar alma süreçlerinde etkili rol oynarlar. Ülkenin dışarıdan saldırıya uğraması konusu birinci öncelikli güvenlik konusudur ve bu durumda, İDMO ve basijlerin birinci görevi iç güvenliği sağlamaktır. İDMO'nun aslı görevi dini lider ve "velayet-i fakih" sistemini iç ve dış düşmanlara karşı korumaktır. Bu görev İran'ın topraklarını korumaktan daha önemlidir. Herhangi bir kriz durumunda dini lider gerek görürse bu kuvvetleri sevk edebilir. Düzenli ordunun görevi ise ülkeyi dış düşmanlara karşı korumaktır. İDMO ile düzenli ordu aynı tarz eğitimi ve tatbikatları yapsalar da görevleri farklıdır ve aslında İDMO rejimi korurken, düzenli ordu da ülkeyi savunurken görevleri örtüşmektedir. İran'da bulunan her iki ordunun komuta kademesi yüksek güvenlik konseyinde bulunduğu için resmi ve gayri resmi karar verme sürecinde etkili rol oynarlar. İDMO komutanının, dini liderle yakın bağları vardır.

d. İran'ın Nükleer Faaliyetleri:

İran'ın nükleer güç olma girişimi, İkinci Dünya Savaşı'ndan sonra Sovyetler'in yayılmacı politikasına karşı 1957 yılında ABD tarafından çalışmaların başlamasına uzanmaktadır. ABD'nin katkısıyla Tahran Üniversitesinde 1968 yılında beş (5)

megawattlık bir araştırma reaktörü tesis edilmiştir¹⁴. 1973 yılında yaşanan petrol krizinin sağladığı ekonomik olanaklar, bu hedefler için, İran'a yeni fırsatlar sağladı ve çalışmalara hız verildi. İran Şahı'nın ABD ile 2000 yılına kadar 23 nükleer santral kurma girişimi üzerine Avrupalı ve Amerikalı şirketler İran'da nükleer yarışa giriştiler ve 1974'te İran ve Almanya arasında İran'ın Buşehr kentinde 1200 Megawattlık bir santralin kurulması kararlaştırıldı. 1979'da gerçekleşen rejim değişikliği, nükleer çalışmalar için duraklama noktası olmuştur. Bu yeni rejimin batı ve ABD karşıtı olması ve bu programda batıya bağımlı olunması programın durdurulmasında en önemli faktör olmakla birlikte, dini gerekçelerle nükleer program sakıncalı bulmaktaydı. İslam rejimi yöneticileri İran'ın zaten zengin petrol ve doğal gaz rezervlerine sahip olması nedeniyle nükleer enerji çalışmalarını doğru bulmamışlar çok masraflı olduğu gerekçesiyle ve Irak Savaşı nedeniyle durdurmuşlardır. Savaşın verdiği ekonomik zorluklara rağmen 1985 yılında nükleer çalışmalar yeniden başladı. Hemen İran Arjantin ve Çin ile iş birliğine girişmiş, 1989'dan sonra ilk önemli işbirliğini Rusya ile yapmış, 1992'de de nükleer

işbirliği anlaşması imzalanmıştır. İran'da hemen her konuda olduğu gibi nükleer konularda da karar verme yetkisi "dini liderlik"dedir. İran nükleer enerji elde etmek istediğini açıkça bildirmektedir. İran'a göre nükleer enerjiye sahip olmak bir haktır ve bu haktan vazgeçmek istememektedirler. İran nükleer enerjiyi; teknolojik gelişmenin, özellikle de tıp, tarım ve elektrik üretiminin temeli olarak nitelendirmekte ve bu enerjiye barışçı amaçlarla kullanma hedefi doğrultusunda sahip olmak istemektedir. Buna karşılık İran, nükleer silah üretmek niyet ve iradesinde olmadığını ısrarla bildirmektedir. İran'a göre nükleer silah üretmek İslam dini açısından da doğru değildir ve İslam rejimi olarak nükleer silah üretmeyi kabul etmediklerini vurgulamaktadır. İran'a göre nükleer silah elde etmek İslam dininin tasvip etmediği bir olay olduğu için İran'ın niyet ve iradesinin dışındadır. İran her ne kadar nükleer silah istemediğini ifade etse de bu açıklamaların "takiyye" olduğunu göz önüne almak gerekir. Zira İran nükleer çalışmalar konusunda şeffaf değildir. İran'ın nükleer silah üretme kuşkusunu yaratan diğer konu ise uranyum zenginleştirme teknolojilerinden vazgeçmek istememesi olmuştur. Söz

konusu maddeler nükleer silah üretimi sağlayan maddelerdir. İran söz konusu teknolojilere sahip olduğunu ve bu güçten vazgeçmeyeceğini açıkça bildirmektedir. Ayrıca, İran'ın nükleer güç olmasının ardında bazı unsurlar bulunmaktadır. Bunlardan bazıları; İran'ın uluslararası topluma güven duymaması, İsrail'in ve Pakistan'ın nükleer güce sahip olmaları ve gelecekte de Suudi Arabistan'ın nükleer güç olma gayretleri, uyguladığı Şii şeriat rejimini sağlamlaştırma gayretleri, uyguladığı rejimi diğer Müslüman ülkelere ihraç etme isteği ve ısrarı, İran'ın elektrik enerji ihtiyacını düşük maliyetle elde etme isteği, mollaların iktidara gelmesinden beri ABD ile yaşanan gerginlik, Hizbullah'a verilen destekten dolayı İsrail ile savaşma olasılığı, olarak sıralanabilir.

5. İRAN SİLAHLI KUVVETLERİ

İran, 1.648.195 Km yüzölçümü, yaklaşık 80 milyon nüfusu ile Orta Doğu'da dikkate değer bir ülkedir. Nüfusun 0-25 yaş grubu %43,6'sını, 25- 54 yaş grubu %45,3'nü ve 55 yaş üzeri ise %11,2'ni teşkil etmektedir. Mecburi askerlik sistemine dayalı personel temin eden İran Silahlı Kuvvetleri'nin gerek

barış ve gerekse seferi durumda personel temini konusunda problemi olmayacaktır. İran İslam Cumhuriyeti'nin birbirine paralel sayılabilecek 2(iki) adet silahlı Kuvvetleri bulunmaktadır. Bunlardan birincisi 1979 devriminden önce İran Şahı'nın zamanından beri devam eden düzenli ordu (ARTESH) diğer ise 1979 Devrimi'nden sonra Ayetullah Humeyni'nin talimatı ile kurulan İran Devrim Muhafızlar Ordusu (İDMO)-(PASDARAN)'dır. Ayrıca İçişleri Bakanlığı'na bağlı 60 bin kişi kadar personele polis gücü kuvveti bulunmaktadır. İran Anayasası'na göre, düzenli ordunun görevi, ülkenin toprak bütünlüğünü, bağımsızlığını düzenini dışarıdan gelebilecek tehlikelere karşı korumaktır. Dini liderin kontrolündeki ordu, İslami ideolojiye bağlıdır. 1979 yılında Humeyni'nin iktidara gelmesinden sonra, düzenli ordunun personeli emekliye sevk edildi, bir kısmı dağıtıldı ve ordu içinde kitlesel bir İslamlaştırma kampanyası başlatılarak düzenli ordunun devrim karşıtı olabilecek faaliyetleri engellenerek politik lidere bağlandı. Düzenli ordunun sindirilmesine rağmen dini rejim kendisini daha rahat hissedebilmek için kendi ordusu olan İDMO'yu kurdu¹⁵. Kurulduğu tarihten beri

her iki ordunun da birbirine rakip olduğu görülmektedir.

a. İran'ın Askeri Doktrini: İran, askeri doktrinini, 1992 yılında "İran Silahlı Kuvvetlerinin Düzenlenmesi" başlığı altında Irak ile yaptığı savaştan sonra uluslararası ambargoların ve ekonomik koşullarında etkisiyle tamamen tükenme noktasına gelen silahlı kuvvetleri yeniden düzenleyerek tamamen savunmaya yönelik ve insan gücüne dayanan, coğrafik avantajları kullanabilecek ve Humeyni'nin milliyetçilik duyguları üzerine kurdu. Müteakip yıllarda İran'ın bölgedeki tehdit algılamaları ve bölgesel etkinliğini korumak için doktrinde değişikliklere gitti ise de ABD'nin Basra Körfezi'ndeki askeri gücünü birinci tehdit olarak aldı. 2000'li yılların başında, temel hedefler muhafaza edilerek doktrin insan gücüne dayandırıldı ve doktrinde taarruzi ve tedafüi(savunma) safhaları ile İran'ın dış tehdit algılamaları teknolojik ve mali hususlar dikkate alınarak yeniden düzenlendi¹⁶. İran, ABD'nin Basra Körfezindeki varlığından rahatsızdır ve birinci tehdit olarak ABD'nin 5nci filosunu almaktadır. İran'ı rahatsız eden diğer bir husus ise komşularının Sünni ve Arap etnik kökenli olmalarıdır. İran savunma

doktrini, yabancı güçler tarafından desteklenen terör olayları, sınır çatışmaları, ABD veya komşu ülke tarafından yapılabilecek bir saldırıyı karşılamak üzerinedir. İran krizin başlangıcında, daha yumuşak tedbirler alırken, ikinci aşamada katı güvenlik tedbirleri (silahla ve uzun menzilli füzelerle müdahale) almaktadır. İran, bölgede komşuları ile güç mukayesesi yaptığı zaman zayıf durumda olduğundan dolayı, uzun vadede güçlü olmasını kitlesel imha silahlarına bağlamaktadır. İran'ın Hürmüz Boğazı'nı bloke etmek için yapabileceği bir askeri harekât büyük bir olasılıkla konvansiyonel kuvvetlerini kullanarak yapılacaktır. İran'ın özellikle 1980-1988 yıllarında Irak ile yaptığı mevzii savaşı, ABD'nin 1991 ve 2003 yıllarında yaptığı Irak Savaşları ile Afganistan'da yapılan savaşlardan dersler çıkardığı ve kuvvetlerini teşkilatlandırdığı düşünülmektedir. İran'ın, ABD ve Batılı silahlı kuvvetler karşısında topraklarının işgal edilmesini engellemesinin mümkün olmadığı, olası bir silahlı çatışmada ABD ve/veya batılı bir gücün başlangıçtan itibaren üstünlük sağlayacağını farkında olduğu kanaati hakimdir. İran'ın silahlanmasının maksadının; komşularına karşı üstünlük sağlamak, güç gösterisinde

bulunmak ve bölgeye müdahale edecek olan batılı güçlerin etkilerini sınırlandırmak ve onları caydırmak olduğu değerlendirilmektedir. İran'ın klasik sistemleri geliştirirken asimetrik gücünü de geliştirdiği dikkatlerden kaçmamaktadır. İran'ın asimetrik gücünü geliştirmeye öncelik vermesi, balistik füze sistemlerini envanterine dâhil etmesi, çevre ülkeleri tarafından tehdit olarak algılanmakta ve savunmaya dayalı askeri doktrinine uymamaktadır. İran Silahlı Kuvvetleri'nin envanterinde bulunan silah sistemlerinin bir çoğu 1979 yılından önce tedarik edilmiş olup, eski olmakla birlikte bakım ve yedek parça yetersizliğinden kullanım dışıdır. Ayrıca, silah sistemlerinden zırhlı birliklerinin, uçaklarının uzun menzilli hava savunma sistemlerinin modernize olma ihtiyacı vardır. İran, ABD'nin baskı ve engellemelerine rağmen Kuzey Kore, Çin ve Rusya Federasyonundan (RF) silah temin etmektedir. İran, RF'dan, uçak, havadan havaya füzeler, anti tank füzeleri, balistik füze sistemleri, denizaltılar, torpidolar Çin'den gemilere karşı kullanılan füze sistemleri, mayınlar ile K.Kore'den denizaltılar tedarik ettiği sistemlerden bazılarıdır. İran'ın askeri gücündeki zafiyetini gidermek için basın yoluyla

yaptıkları propaganda ve yetkililerin resmi açıklamalarından asimetrik güçlerinin geliştirilmesine öncelik verdikleri anlaşılmaktadır. İran'ın bu sayede;

- Düşmanlarına meydan okuduğu,
- Düşmanlarını aldattığı,
- Düşmanlarını caydırmaya çalıştığı,
- Düşmanlarına karşı gösteriş yaptığı
- İran Halkı'na karşı güçlü oldukları mesajının verildiği değerlendirilmektedir.

b. Düzenli Ordu(Artesh): Kara, deniz ve hava kuvvetleri olarak teşkilatlanmıştır. Teşkilatlanma, silah ve malzeme bakımından İDMO'dan daha iyi durumda olduğu düşünülmektedir. İran Silahlı Kuvvetleri'nin toplam 545 bin kadar personeli bulunmakta olup savunma bütçesi 10.687 milyar Dolardır¹⁷.

1. Kara Kuvvetleri: Kara kuvvetlerinin 220 bin kadar personeli ile 4 (dört) zırhlı tümen, 6 (altı) piyade tümeni, 2 (iki) komando tümeni ile bağımsız piyade, zırhlı, hava indirme, komando ve topçu tugaylarından kurulu olduğu, envanterinde 1800 kadar tank,

750 kadar zırhlı muharebe aracı, 640 kadar zırhlı personel taşıyıcı, 2 bin 300 kadar top, 900 kadar çok namlulu rokat atar (ÇNRA), 5 binden fazla havan, 1200 kadar hava savunma silahı, çok sayıda omuzdan kullanılan hava savunma roketleri ile tanksavar silahları mevcuttur¹⁸.

2. Deniz Kuvvetleri: Düzenli orduya bağlı deniz kuvvetlerinin 18 bin kadar personeli bulunmakta ve 4 (dört) ayrı üste konuşludur. Envanterinde, 26 adet denizaltı(İran'ın yerli yapımı 17 adet kadir sınıfı torpido atabilen denizaltısı mevcut), 4 (dört) adet firkateyn, üç (3) adet korvet, 24 adet güdümlü füze taşıyan devriye botu, 270 adet devriye botu, 12 adet sahil koruma füze lançeri ile 200 kadar füzesi, deniz mayınları ve 32 adet helikopteri bulunmaktadır¹⁹.

3. Hava Kuvvetleri: İran'ın düzenli ordusunun hava kuvvetlerinde 52 bin kadar (12 bin personel hava savunma) personel bulunmaktadır. 14 adet hava üssüne konuşlu olan kuvvetin 19 adet muharip filosu, 1(bir) adet keşif filosu, 10 adet nakliye/tanker filosu, envanterinde 200 adet muharip uçak, 9 (dokuz) adet

keşif uçağı, 120 adet nakliye uçağı ile 4 (dört) adet tanker uçağı bulunmaktadır. Muharip uçakların büyük kısmı 1970'li yıllarda ABD'den tedarik edilen F-4, F-14A, F-5E, ile Rusya Federasyonu'ndan temin ettiği MIG-29 uçaklarıdır. İran'ın 18 adet askeri ve 22 adet sivil hava alanı bulunmaktadır²⁰.

4. **Hava Savunma Kuvvetleri:** 2009 yılında ayrı komutanlık olarak kurulan hava savunma kuvvetlerinin 12 bin kadar personeli bulunmakta olup, bir adet karargâh ile 5 (beş) hava savunma sektörü olarak teşkilatlanmıştır. İran'ın 16 tabur kadar hava savunma birliği ve bu birliklerde Rapier, Tigercat, FM-80, SA-2, SA-5, SA-7 silahları vardır²¹.

c. İran Devrim Muhafızlar

Ordusu-IDMO-Pasdaran:

IDMO, Mayıs 1979 tarihinde Dini lider Ayetullah Humeyni tarafından, İran Devrimi ve onun kazanımlarını korumak üzere, İran Şah'ına bağlı ve sadık olduğu düşünülen düzenli ordu tarafından olası bir darbe girişiminin önlenmesi için kurulmuştur. Irak-Iran savaşı sırasında İran kuvvetlerinin esas unsurunu teşkil

etmiştir. Ülke içinde devrim karşıtı muhalefetin bastırılmasında, diğer ülkelerdeki devlet dışı örgütlerin desteklenmesinde etkili şekilde görev yapmaktadır. Düzenli ordudan daha ideolojik ve siyasi olan İDMO, İran'ın askeri ekonomik faaliyetlerinde de en önemli rolü oynamaktadır ve doğrudan dini lidere rapor vermektedir. Üst düzey yöneticilerin dini liderlerle akrabalık bağları bulunmaktadır. Mevcudu 125 bin kadar olduğu tahmin edilen İDMO, İran'daki uzun menzilli karadan karaya füze sistemlerini kontrol etmekte, nükleer faaliyetleri de organize ettiği değerlendirilmektedir. IDMO, ayrıca İran'ın kimyasal ve biyolojik silah programlarını da yürüttüklerinden nükleer silahlara sahip olması durumunda bu birliklerin kullanacağı düşünülmektedir. İDMO'nun teşkilatı düzenli ordusunda olduğu gibi kara, deniz ve hava kuvvetleri ile bu orduya bağlı gayrinizami harp yapmakla görevli Kudüs Kuvvetleri bulunmaktadır.

1. **Kara Kuvvetleri :** Kara kuvvetlerinde tümenlere bağlı taburlar bulunduğu, düzenli ordudan farklı teşkilata sahip olduğu, iki (2) adet zırhlı tümen, beş (5) adet mekanize tümen, 18 adet piyade tümeni, bir (1) adet özel kuvvetler tümeni, 15-

20 kadar bağımsız tugay ile bir (1) adet hava indirme tugayının bulunduğu ifade edilmektedir²²

2. **Hava Kuvvetleri :** İDMO'nun hava kuvvetlerinde üç (3) adet ŞAHAP-3 orta menzilli füze birliği bulunmakla birlikte kimyasal ve biyolojik silahlar bulunduğu teyid edilememiştir. Hava Kuvvetlerinin muharebe formasyonu belirsiz olmakla birlikte, 10 adet EBM 312 ve 45 adet PC 7 eğitim uçağı bulunmakta, planörler imal edildiği iddia edilmektedir.
3. **Deniz Kuvvetleri:** İDMO'nun deniz kuvvetlerinde 5 bin kişilik deniz piyade birliği dahil 20 bin kadar personel bulunmaktadır. Bu kuvvetin görevi, düşman liman, tesis ve karasularına saldırılar düzenlemektir. Hâlihazırda Basra körfezi ve Hürmüz Boğazı bölgesinde kıyılarda ve adalardaki üslerinde operasyoneldir.
4. **Kudüs Kuvvetleri:** İDMO'ya bağlı Kudüs Kuvvetleri, Irak ile yapılan savaş sırasında kurulmaya başlandı. Talimat ve emirleri doğrudan dini liderden alan bu kuvvetlerin personeli, yurt dışındaki temsilciliklerde, yardım kuruluşlarında, kültürel ve dini merkezlerinde görev yapmakta, şii diaspora ile

yakın ilişkiler içindedirler. Kudüs Kuvvetleri paramiliter operasyonlar yaptıkları gibi, müzahir ülkelerde karışıklıklar çıkarmak, bu ülkelerdeki rejim karşıtı grupları eğitmek, silah ve malzeme yardımı yapmak ve desteklemek, İran'a yakın olan gruplara her türlü desteği sağlamak vb görevleri yaparlar²³. Kudüs Kuvvetleri'nin personel mevcudunun 2007 yılı itibarıyla 5.000 kadar olduğu, ancak İran Yüksek Ulusal Güvenlik Konseyi'nin personel mevcudunu 15.000'e çıkarmaya karar verdiği belirtilmektedir²⁴. İran'ın gayri nizami harp eğitimi alan birlikleri (Kudüs kuvvetleri, Basij, komando ve hava indirme birlikleri) dikkate alındığında; İran'ın oldukça ürkütücü bir kuvvet (yaklaşık bir milyon personel) ortaya çıkmaktadır.

5. **Basij Birlikleri:** Dünyadaki devrimle yönetime gelen rejimler gibi İran'da silahlı kuvvetlerindeki zafiyeti ortadan kaldırmak için büyük ölçüde "halk ordusu"na bağlıdır. İran Devrim Muhafızları Ordusu'ndan sonra tesis edilen halk savunma gücü olan basijler ülkeyi dışarıdan gelebilecek tehlikelere karşı 20 milyonluk bir personel gücü tesis etmiştir. Basijler devrimin ilk yıllarında

polis yetersizliğinde asayiş sağılamış, yeni rejime karşı ayaklanmaları bastırılmış, bilgi toplama network'ü tesis etmiş, kürtlerin ayaklanmalarının bastırılmasında ve Irak ile yapılan savaşta cephede görev almıştır. Basij birliklerinde görev alan personel okullardan ve camilerden tedarik edilmiştir. Basij birlikleri, 740 tabur seviyesinde yaklaşık 1 milyon personel kuvveti ile İran'ın üçüncü askeri gücüdür²⁵. İDMO, basij birliklerine son derece bağımlı olduğu

halde bu birlikler devrim muhafızları kadar profesyonel olmadıklarından gereken önemi vermemektedir. ABD'nin İran'ı işgal etmesi durumunda, Basij birlikleri küçük birlikler hâlinde ülke savunmasında İDMO'na destek sağlayacaktır²⁶. Basij birlikleri Hürmüz Boğazı'nın savunulması dışında her türlü askeri harekât ile ilgilidir.

Salih GAMSIZ/
Dr. Poyraz GÜRSON

Dipnotlar

1. <http://www.eia.gov/countries/cab.cfm?fips=IR> (İran, 154 milyar varil petrol rezervi ile dünya rezervlerinin % 9'na sahip, 1.187 trilyon küp feet doğalgaz rezervi ile Rusya Fed. sonra dünyada ikinci sırada)
2. [csis.org/files/.../070326_iranoil_hormuz.pdf](http://www.csis.org/files/.../070326_iranoil_hormuz.pdf) sh 2 3. Ilene Cohn and Guy S. Goodwin-Gill, Child Soldiers: The Role of Children in Armed Conflict (Oxford: Clarendon Press, 1994)
3. Los Angeles Times 28 Aralık 2011 (İran Devlet Başkanı Yardımcısı Muhammed Reza Rahimi,

"İran petrolüne karşı yapturumlar uygulanırsa, Hürmüz Boğazından bir damla petrol bile geçirmeyeceklerini" ifade ederken, İran Dz. K. K. Habibollah Seyyari "Hürmüz boğazını deniz trafiğine kapatmak bir bardak su içmekten daha kolay, Umman Denizi de kontrolümüz altında, transit geçişleri de kontrol edebiliriz" demiştir.)

- 4 <http://www.eia.gov/cfapps/ipdbproject/IEDIndex3.cfm?tid=5&pid=5&aid=2>
- 5 <http://www.eia.gov/countries/regions-topics.cfm?fips=wotc&trk=p3>
- 6 www.persiangulfstudies.com
- 7 www.iranaffairs.com/iran-affairs/2008/08/straits_of_hormuz
- 8 www.eia.gov 06 Şubat 2007 Tarihli Rapor
- 9 <http://tr.wikisource.org/> Birleşmiş Milletler 1958 ve 1982 Deniz Hukuku Sözleşmeleri
- 10 Fars News Agency, 04 Ocak 2011
- 11 <http://www.eia.gov/todayinenergy/detail.cfm?id=4430>
- 12 Velayet-i fakih, din hukuku bilgini anlamına gelen "fakihin yönetimi" anlamındadır.
- 13 <https://www.cia.gov/library/publications/the-world-factbook/geos/ir.html>
- 14 <http://www.world-nuclear.org/sym/2002/ghannadi.htm>
- 15 Daniel Byman/ Shahram Chubin,... Iran's Security in the Post Revolutionary Era, RAND, 2001, Sh 32-33
- 16 Curtis Glen E/ Hooglund Eric Iran A Country Study, Library of Congress, 2008, Sh. 280-281
- 17 http://www.globalfirepower.com/country-military-strength-detail.asp?country_id=Iran
- 18 Antony Cordesman/Alexander Willer, Iran and the Gulf Military Balance, CSIS, Dec. 01, 2011 Sh. 41
- 19 www.globalresearch.ca
- 20 www.globalresearch.ca
- 21 Claire Taylor, İran: Conventional Military Capabilities, House of Commons, 2009, sh 7
- 22 Jane's World Armies, October 2011
- 23 Unclassified Report on Military Power of Iran, US DOD, 2010, Sh 8
- 24 Antony Cordesman, Iran's Revolutionary Guards, Al Quds Forces and Other Intelligence and Paramilitary Forces. CSIS, August 2007, Sh. 8
- 25 Iran and The Gulf Military Balance, CSIS, Dec. 1, 2011
- 26 CSIS, Iran's Revolutionary Guards, Al Quds Forces and Other Intelligence and Paramilitary Forces. Sh. 10

Geçmişten geleceğe miras...

MAKİNA ve KİMYA ENDÜSTRİSİ KURUMU
www.mkek.gov.tr